

УДК 336.221.264

Найда Андрій Васильович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Одеського державного аграрного університету
ORCID 0000-0002-6371-1382
andrew.od2017@gmail.com

Коваленко Алла Олександрівна,
здобувач освітнього ступення «Магістр»
за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування»
Одеського державного аграрного університету
ORCID 0000-0002-4910-7584
alla.kovalenko2015@ukr.net

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Анотація

Розглянуто та проаналізовано трактування поняття «податкове навантаження». За результатами проведеного аналізу виявлено, що єдиного підходу до роз'яснення серед вчених-економістів не існує. Визначено недоліки тлумачень та сформовано авторське визначення податкового навантаження, яке в подальшому буде використовуватись для формування єдиної методики розрахунку податкового тиску як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Визначено рівень податкового навантаження в Україні та розроблено шляхи його оптимізації. Здійснено оцінку податкового навантаження країн Європейського Союзу у порівнянні з Україною.

Ключові слова: *податкова політика держави, податкове навантаження, валовий національний продукт, валовий внутрішній продукт, соціально-економічний розвиток.*

UDC 336.221.264

Naida Andrii V.,
Doctor of Economics, Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxes
Odessa State Agrarian University
ORCID 0000-0002-6371-1382
Email: andrew.od2017@gmail.com

Kovalenko Alla O.,
Master's degree
Odessa State Agrarian University
ORCID 0000-0002-4910-7584
Email: alla.kovalenko2015@ukr.net

REALITIES OF STATE SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Abstract

Ensuring the correct calculation of taxes, timely payment of taxes and other mandatory payments is one of the tasks of tax policy of the state. It is through the indicators of the tax burden that it is possible to assess the fiscal impact of the tax system on the country's economy, which is formed by combining the impact of all taxes on the financial activities of the entity.

The purpose of the study is to substantiate the theoretical and methodological foundations of the tax burden and develop ways to optimize it in Ukraine.

The interpretation of the concept of "tax burden" is considered and analyzed. The analysis revealed that there is no single approach to explanation among economists. The shortcomings of interpretations are identified and the author's definition of the tax burden is formed - this is an indicator that characterizes the level of state intervention through taxation of taxpayers at the micro and macro levels.

It is determined that the level of tax burden in Ukraine is not high and is estimated at 33.09% according to official data. However, Ukraine's effective taxation system is hampered by the high level of corruption of certain regulatory authorities, the significant level of shadowing of the economy and the imperfection of control over taxpayers.

Optimization of the tax burden on taxpayers in Ukraine is possible only if the redistribution of the tax burden between bona fide and unscrupulous (shadow) taxpayers and the improvement of the system of tax benefits. That is, the de-shadowing of the economy is one of the most important prerequisites for the ability to correctly determine and distribute the tax burden on businesses.

***Key words:** tax policy of the state, tax burden, gross national product, gross domestic product, socio-economic development.*

Вступ. Одним із ключових та найвпливовіших важелів державного впливу на економіку країни - податки, завдяки їм акумулюються кошти бюджетів на місцевому та державному рівнях для здійснення покладених на неї функцій та завдань. На рівень податкового навантаження впливають завищені та необґрунтовані ставки податків, відсутність ефективної податкової політики, до кінця непродуманий механізм адміністрування. Все це провокує збільшення тіньового сектору економіки країни.

Одним із завдань податкової політики держави є забезпечення правильності обчислення податків, своєчасність сплати податків та інших обов'язкових платежів. У податковій політиці основний акцент робиться на фіскальну функцію. Саме через показники податкового навантаження можна оцінити фіскальний вплив податкової системи на економіку країни, яке формується шляхом об'єднання впливу всіх податків на фінансову діяльність суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-прагматичну проблематику з питань податкового навантаження висвітлено у працях представників світової економічної думки К. Вікселя, Е. Ліндаля, Р. Масгрейва, А. Пігу, У. Петти, А. Лаффер, П. Гензель, К. Брауер, Дж. Стігліц, Е. Селігмен, П. Самуельсона, Б. Селігмена, А. Сміта, і таких українських науковців, як: Ю.М. Барулин, Н.Я. Берч, В. О. Білостоцька, В. О. Григоренко, О.В. Годованець, Ю.М. Кушнірчук, Н.М. Левченко, Т.Я. Маршалок, О. І. Новік, В. І. Острівецький, А.

Соколовська, М.І. Туган-Барановський, І. Франко, О. А. Фрадинський, Т.Ф. Юткина, Н.В. Ярова та ін. [1-13, 20-23].

Вченими зроблено вагомий внесок у розробку проблематики податкового навантаження, зокрема, з питань розкриття його змісту, методики оцінювання, впливу на підприємницьку активність та виконання податкових зобов'язань. Проте, для практичного застосування наукових розробок терміновою є потреба: 1) уніфікованого підходу до розуміння сутності податкового навантаження; 2) раціонального вибору показників, які б достовірно відображали рівень податкового навантаження та його розподіл між споживанням, доходами і майном, а також між категоріями платників; 3) обґрунтування критеріїв оптимізації з урахуванням нерівномірності розподілу та високого рівня тінізації доходів; 4) розробки напрямів удосконалення справляння та адміністрування податків для досягнення оптимального рівня податкового навантаження. Дослідження цих питань свідчить про актуальність, теоретичну та практичну значимість обраної теми.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад податкового навантаження та розробка напрямів оптимізації його в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «податкове навантаження» був введений одночасно з терміном «податки», досить немає єдиного загальноприйнятого визначення терміну «податкове навантаження». Багато вчених-економістів досліджували питання податкового навантаження, його вплив на добробут населення, обсяг державних надходжень, ефективність діяльності підприємств та на економіку країни в цілому.

Основоположник теорії оподаткування Вільям Петті у «Трактаті про податки та збори» займався пошуком альтернативного рішення знизити невдоволення населення через введення податків до мінімуму [1, с. 12].

Серед українських вчених-економістів користуються великою популярністю підходи М. І. Туган-Барановського [2, с. 421]. У своїй роботі «Основи політичної економії» він висловився проти прогресивного прибуткового податку. Він вважав, що на покриття витрат держави треба використовувати добровільні кошти, а не закріплювати у законодавстві ставки податку, які загрожують майновим інтересам приватних осіб.

Іван Франко у праці «Сила податкова Галичини» наголошував на важливості податкових зборів для перерозподілу багатства серед різних верств населення, але народ не повинен страждати від занадто високих податків [3, с. 139]. Як наслідок, ми спостерігаємо, що у часи, коли творив дослідник, трудове населення опинялось в тяжкому економічному становищі від надмірних непрямих податків.

У сучасній економічній літературі існують різні підходи до визначення поняття «податкове навантаження (табл. 1).

Розбіжність вчених у трактуванні цього визначення є очевидною. Одні за основу беруть доходи платника податків, інші, навпаки, – його витрати. Деякі звертають увагу тільки на загальну суму податків, сплачених до бюджету, інші співставляють їх з ВВП або ВНП за умови розгляду податкового навантаження

на макрорівні, в той час як на макрорівні податкове навантаження співвідносять до валових доходів платників. Узагальнюючи наведені визначення можна стверджувати, що податкове навантаження — це показник, який характеризує рівень державного втручання, шляхом оподаткування платників податку на мікро- та макрорівні.

Таблиця 1

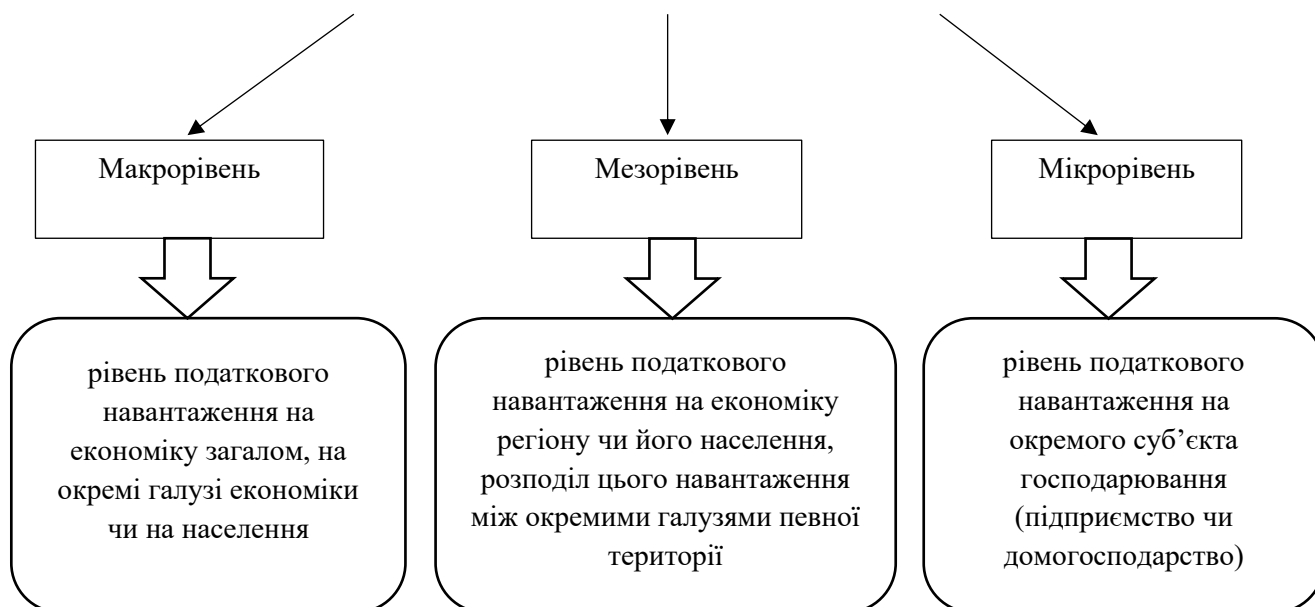
Економічний зміст поняття «податкове навантаження»

Автор	Визначення
В.О. Білостоцька	Частка створеного продукту, що вилучається на користь держави, шляхом оподаткування [4].
А.М. Соколовська	Ефект впливу податків на економіку загалом та окремих її платників, пов'язаний із економічними обмеженнями, що виникають у результаті сплати податків і відволікання коштів від інших можливих напрямів їх використання [5].
О.А. Фрадинський	Узагальнений показник, який характеризує величину податкових вилучень на макрорівні (держави) або мікрорівні (господарючого суб'єкта) [6].
Н.Я. Берч	Показник ефективності рівня втручання держави через податки в діяльності платників [7].
Ю.М. Барулін	Фінансове поняття, яке характеризує у відносній формі ту частину вартості виробленого суспільного продукту, що розподіляється і перерозподіляється в дохід держави опосередковано через механізми оподаткування. Він оцінює податкове навантаження з 2 позицій: 1) як форму монопольної ціни сукупних суспільних благ; 2) як розрахунковий показник кількісного виміру цінних параметрів оцінки послуг, наданих державою [8].
Н.М. Левченко	Показник ефективності податкової політики, який впливає на наповнення державних доходів, рівень податкових надходжень у структурі ВВП і відповідно частку ВВП на душу населення [9].
К.С. Фуга	На макроекономічному рівні податкове навантаження – це сума виплачених обов'язкових платежів на користь держави у ВВП країни та визначається як відношення загальної суми податкових платежів до ВВП. На мікрорівні, тобто на рівні підприємства, податкове навантаження – це відношення суми сплачених податків до чистого прибутку суб'єкта господарювання [10].
О.В. Годованець	Узагальнена характеристика діяльності податкової системи держави, яка показує, як податки впливають на фінансовий стан платників податків або на народне господарство в цілому [11].
Т.Ф. Юткина	Комплексна характеристика, яка окрім співвідношення нарахованих податків і доходів підприємства, характеризує кількість податків та інших обов'язкових платежів, структуру податків та механізм їх сплати [12].

Складено авторами на основі джерел [4-12]

Сутність поняття «податкове навантаження» в науковій літературі формулюють на мікро- та на макрорівні, але окремі науковці виділяють також мезорівень (рис.1).

Рівні податкового навантаження

Рис. 1. Рівні податкового навантаження

Джерело: складено авторами на основі [13]

Податкова система та податкове навантаження є одними з визначальними факторами, що впливають на економічний розвиток країни. Економічне процвітання нашої держави неможливий без побудови ефективної та справедливої податкової системи. Для визначення шляхів її удосконалення першочергово потрібно провести детальний аналіз її сучасного стану.

У таблиці 2 проведено розрахунки податкового навантаження в Україні. Відзначимо, що рівень податкового навантаження в Україні постійно змінювався. Якщо за базу аналізу брати 2015 р., то в наступних роках спостерігається зростання податкового навантаження. Так, у 2017 р. рівень податкового навантаження досяг свого максимуму та склав 27,76 % проти 25,5 % у 2015 р. Однак, у 2019 р. податкове навантаження зменшилося до 26,93 %.

Доповненням до зазначеного показника є показник податкового навантаження на працю. Даний коефіцієнт враховує податки на працю, які відносять до неподаткових платежів. Відтак, найбільше значення даний коефіцієнт мав у 2015 р. і складав 8,65 %, найменшу у 2016 р. – 4,57 %. Починаючи з 2016 р. податкове навантаження на працю зростає і уже в 2019 р. складає 6,17 %. З метою зниження податкового навантаження на працю в Україні проведено пенсійну реформу, відповідно до якої зріс вік виходу на пенсію населення та необхідний страховий стаж для отримання пенсії.

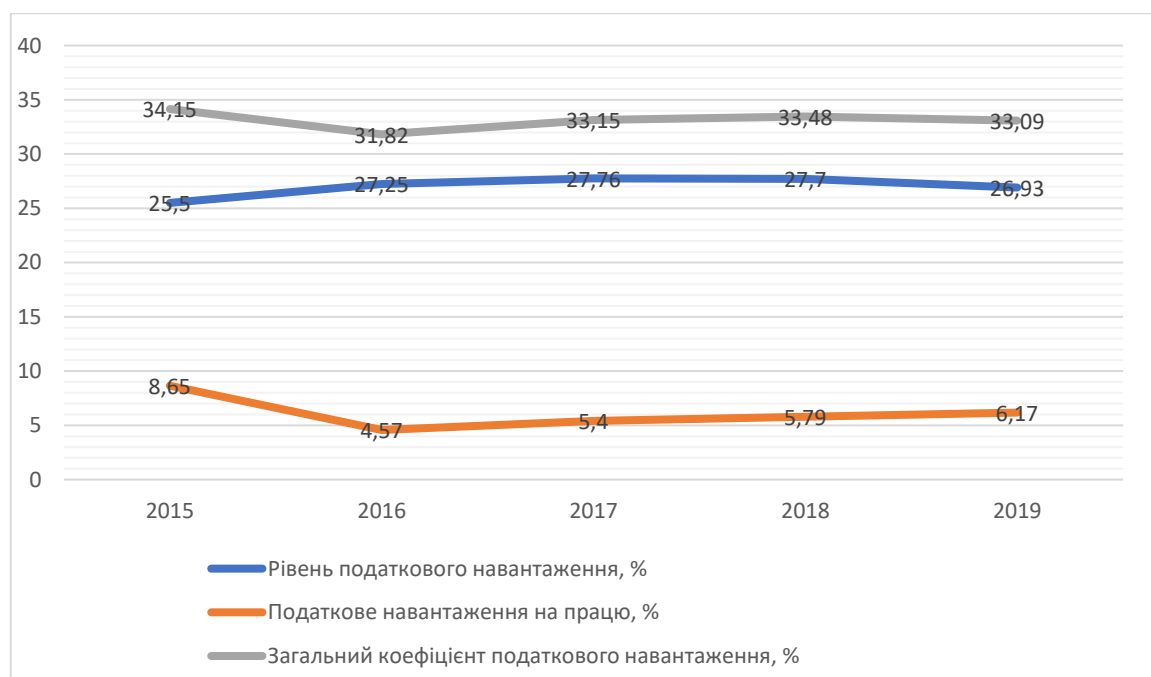
Таблиця 2

Динаміка податкового навантаження України

Показники	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження, млрд. грн	507	650	828	986	1070
ВВП, млрд. грн	1988	2385	2983	3560	3974
Рівень податкового навантаження, %	25,5	27,25	27,76	27,7	26,93
Власні доходи пенсійного фонду, млрд. грн.	172	109	161	206	245
Податкове навантаження на працю, %	8,65	4,57	5,4	5,79	6,17
Загальний коефіцієнт податкового навантаження, %	34,15	31,82	33,15	33,48	33,09

Джерело: складено авторами на основі [14, 15, 16]

Загальний коефіцієнт податкового навантаження максимального значення досягнув у 2015 р. і склав 34,15 %, у 2016 р. його мінімальне значення склало 31,82 %. Протягом 2017-2019 рр. даний коефіцієнт коливався і перебував у межах 33 %, на кінець 2019 р. склав 33,09 %. Динаміку податкового навантаження в Україні графічно відобразимо на рис. 2.

Рис. 2. Динаміка податкового навантаження в Україні, %

Джерело: складено авторами на основі [14, 15, 16]

Слід зазначити, що податки є основним джерелом надходження до Державного бюджету України. Тому суттєвих резервів щодо загального

зниження рівня податкового навантаження не має. Однак необхідно шукати альтернативні шляхи та резерви перерозподілу податкового навантаження. Цього можна досягнути, зокрема, через перерозподіл оподаткування як відносно об'єктів, так і суб'єктів.

Необхідно додати, що у міжнародній практиці прийнято проводити розрахунки податкового навантаження не лише загального, але й по кожному виду податку. Це дозволяє визначити ті види податку, які здійснюють найбільше навантаження. Результати розрахунку цих показників наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Показники вимірювання податкового навантаження в Україні

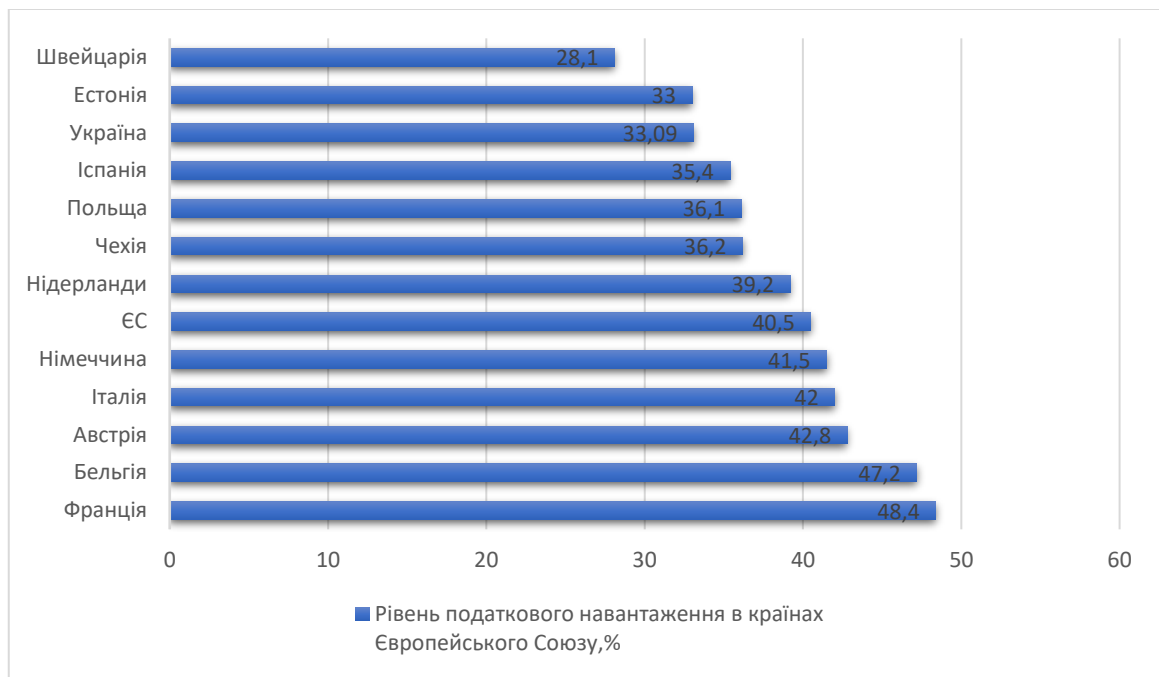
Показники	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Податок на додану вартість, млрд. грн	178	235	313	375	378
Податок на доходи фізичних осіб, млрд. грн	100	138	186	230	275
Податок на прибуток підприємства, млрд. грн	39	60	73	107	117
Акцизний податок, млрд. грн.	62	90	114	127	130
Податкове навантаження з ПДВ, %	8,95	98,5	10,49	10,53	9,51
Податкове навантаження з ПДФО, %	5,03	5,79	6,24	6,46	6,92
Податкове навантаження з ПП, %	1,96	2,52	2,45	3,01	2,94
Податкове навантаження з акцизу, %	3,12	3,77	3,82	3,57	3,27

Джерело: розраховано авторами на основі [9,13,15]

Спостерігається чітка тенденція щодо зростання податкового навантаження з ПДВ та ПДФО протягом 2015-2018 рр., але його зменшення уже в 2019 р. Податкове навантаження з прибутку підприємства має різні коливання. Зокрема, найменше значення має у 2015 р. і складає 1,96 %, у 2016 р. зростає до 2,52 %, у 2017 р. зменшується до 2,45 %, в наступному році знову збільшується до 3,01 %, а у звітному році складає 2,94 %. Тобто динаміка цього показника має синусоїдну тенденцію.

Найбільше податкове навантаження в залежності від виду оподаткування має податок на додану вартість, яку сплачують покупці продукції чи послуг. Оскільки податок на додану вартість автоматично закладений уже в ціну продукції. Також значний рівень податкового навантаження має податок з доходів фізичних осіб.

Щоб зрозуміти наявний рівень податкового навантаження в Україні, потрібно порівняти його з іншими державами світу. Особливої актуальності це набуває в умовах євроінтеграційних процесів. Користуючись офіційними даними Євростату, на рис. 3 відобразимо податкове навантаження в різних державах світу.

Рис. 3. Рівень податкового навантаження в країнах Європейського Союзу у 2019 р.

Джерело: складено авторами на основі [17]

Для більшості держав світу характерне помірно податкове навантаження. Вважається, що найбільш оптимальним є рівень податкового навантаження, що складає 40-45 %. Примітно, що у кожній державі Європейського Союзу існує різний рівень податкового навантаження. Це насамперед залежить від загальної податкової політики у конкретній державі, податкових ставок та об'єктів і баз оподаткування. В середньому по державам Європейського Союзу рівень податкового навантаження складає 40,5 %. Україна в наведеному рейтингу має один з найменших рівнів податкового навантаження, при цьому економічний розвиток країни є далеко позаду від інших.

Слід відмітити, що в Україні податкове навантаження оцінюється в 33,09 % згідно офіційних даних. Тому вважається, що рівень податкового навантаження в Україні є не високим. Проте, ефективній системі оподаткування України заважає високий рівень корумпованості окремих контролюючих органів влади, значний рівень тінізації економіки та недосконалість контролю за платниками податків.

Для аналізу та оцінки податкового навантаження прийнято використовувати міжнародний рейтинг Paying Taxes. Він складається міжнародною компанією з консалтингу та аудиту PricewaterhouseCoopers (PwC) при співпраці з Світовим банком. Даний рейтинг враховує три важливих показника: загальний рейтинг податкового навантаження, кількість податкових платежів та час на сплату податків.

Кожна країна світу намагається максимально наблизитися до оптимальних критеріїв фіскального тиску, які дозволяють взаємодіяти державним органам влади та підприємствам із врахуванням інтересів кожної зі сторін.

Підтвердженням достатньої ефективності системи оподаткування в Україні є покращення позицій в міжнародних рейтингах.

У табл. 4 наведемо основні елементи рейтингу Paying Taxes щодо України в 2015-2020 рр.

Таблиця 4

Основні елементи рейтингу Paying Taxes щодо України

Рік	Кількість платежів на рік	Час до сплати податкових платежів на рік, час	Сукупна податкова ставка, % від прибутку	Місце України серед інших країн світу за рівнем розвитку податкової системи
2015	5	356	52,3	108
2016	5	328	37,8	107
2017	5	328	41,7	43
2018	5	328	45,2	54
2019	5	237	40,4	65
2020	5	234	40,5	65

Джерело: складено автором на основі [18, 19]

З даних таблиці видно, що Україна до 2015 року займала одну з останніх позицій у списку країн за рівнем розвитку податкової системи. Але після проведення реформ у податковій сфері, зокрема, скорочення кількості податкових платежів, спрощення умов обчислення та сплати податків, удосконалення систем автоматизації адміністрування податків, Україна піднялася у рейтингу на 43 місце у 2017 р., що говорить про сприяння привабливості розвитку бізнесу в країні.

Слід відмітити, що протягом аналізованого періоду часу значно скоротилася кількість годин необхідних на сплату податків з 356 до 234 годин. У значній мірі це відбулося завдяки розвитку інтернет-технологій та впровадження електронного кабінету платників податків. Інших суттєвих покращень у вітчизняній системі оподаткування не спостерігалось.

Оптимізація податкового навантаження на платників податків в Україні можлива лише за умови перерозподілу податкового навантаження між добросовісними й недобросовісними (тіньовими) платниками податків та удосконалення системи податкових пільг. Тобто детінізація економіки є однією з найважливіших передумов для можливості коректно визначати і розподіляти податкове навантаження на суб'єктів господарювання.

Висновки. Отже, реальне податкове навантаження в Україні, яке несуть законослухняні платники податків, набагато вище від офіційно визначеного. Головними причинами цієї розбіжності є: по-перше, відсутність стабільної та послідовної податкової політики, науково обґрунтованих орієнтирів її

проведення; постійні зміни податкового законодавства, які практично неможливо відстежити та виконати; по-друге, наявність значної кількості податкових пільг та преференцій, що надаються різним категоріям платників податків; по-третє, існування механізму незаконного тіньового податкового тиску, який ставить суб'єкти господарювання у скрутне становище, наявність хабарництва та корупції, що дає змогу багатьом підприємцям уникати сплати повної суми податків.

Ці та низка інших причин ускладнюють проблему надмірного податкового навантаження. Як наслідок, податкова система в цілому виконує антистимулюючий вплив на економіку, принципи оподаткування порушуються, а податковий тягар змушує діяти нелегально.

Україна задекларувала бажання в найближчій перспективі приєднатись до європейської спільноти. Для інтеграції в європейське суспільство, зокрема економічну систему, необхідно вирішити низку проблем, серед яких важливе значення має тінізація економіки.

У пошуках виходу з даної ситуації основну увагу необхідно приділити двом основним напрямам:

1. Створення належних макроекономічних умов для стимулювання сукупного попиту як вирішального фактора пожвавлення економіки, нарощування виробництва, а відтак і розширення податкової бази, що при тих же розмірах податкових ставок (тобто без посилення податкового навантаження) забезпечить ріст дохідної частини бюджету. Через механізм останнього держава за рахунок збільшення отриманих надходжень зможе більшою мірою стимулювати попит, збільшивши та забезпечивши своєчасну виплату заробітних плат, пенсій, соціальних виплат тощо, збільшивши видатки на інвестиційно-інноваційну діяльність.

2. Другий напрям вирішення цієї проблеми, який є більш прийнятним для економіки України, базується на теорії економіки пропозиції. Інтерпретація аргументів прибічників даної теорії представлена кривою Лаффера – залежність податкових надходжень у бюджет від розміру податкових ставок. Це надасть можливість визначити передумови оптимізації податкового навантаження в Україні з використанням математичних та емпіричних аспектів кривої Лаффера.

Проблема може вирішуватись тим чи іншим методом, але вона не дасть якісних результатів, якщо оподаткування не буде справедливим.

Аналіз податкового навантаження в Україні свідчить, що його скорочення є однією з передумов підвищення ділової активності, детінізації економіки і активізації інвестиційної діяльності. Однак для вирішення цієї проблеми потрібна клопітка робота професіоналів щодо: перекривання лазівок у податковому законодавстві, які дозволяють приховувати фактичні доходи від оподаткування; скасування необґрунтованості податкових пільг; приведення у відповідність обліку податків та спрощення механізму розрахунку податкових зобов'язань; досягнення виваженого балансу, упорядкування і усунення дублювання функцій численних контролюючих органів; надання системі фінансових санкцій стимулюючого, а не карального характеру.

Список використаної літератури

1. Петти У. Трактат о налогах и сборах. Антология экономической классики. М.: Эконом, 1993. С. 5-78.
2. Туган-Барановський М. І. Основи політичної економії. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 628 с.
3. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 44, кн. 1. Київ: Наук. думка, 1984. 865 с.
4. Білостоцька В.О., Острівецький В.І. Податкове навантаження в Україні. *Фінанси України : Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України*. 2002. № 12. С. 75-79.
5. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки. *Економіка України*. 2006. № 7. С. 4-12.
6. Фрадинський О. А. Поняття податкового навантаження та підходи до його визначення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 1. Т. 1. С. 79-82.
7. Берч Н.Я. Податкове навантаження як окрема економічна категорія: теоретична сутність та спроби обрахунку. *Наукові праці НДФІ*. 2008. № 2(43). С. 111-118.
8. Барулин Ю.М. Теория и история налогообложения : учебное пособие. М. : Экономистъ, 2006. 319 с.
9. Левченко Н.М. Систематизація методик оцінки податкового навантаження на суб'єктів господарювання. *Сталий розвиток економіки*. 2010. № 6. С. 270-275.
10. Фуга К.С. Вплив податкового навантаження на діяльність підприємств. *Проблеми економіки, менеджменту та сільської кооперації : матеріали міжнародної науково-практичної інтернетконференції*. 2015. С. 396.
11. Годованець О.В., Маршалок Т.Я. Податкове навантаження: важливий чинник соціально-економічної стратегії держави. *Економічний аналіз : зб. наук. праць каф. екон. аналізу Терноп. нац. екон. ун-ту*. 2008. № 3. С. 85-89.
12. Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение : ученик. М. : ИНФРА-М, 1998. 429 с.
13. Григоренко В. О. Вплив податкового навантаження на фінансовий потенціал території. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. 2013. №1. С. 120-124.
14. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/cons/2017/>
15. Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/arh_vvp_kv.html
16. Загальнодержавні податки та збори. URL: <https://m.zir.tax.gov.ua/main/index/stavki>
17. База даних Євростату. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/data/database>

18. World bank group Paying taxes. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine>.

19. Paying Taxes. The World Bank Group, PwC. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2020/explorer-tool.html>

20. Новік О. І. Тлумачення поняття «податкове навантаження у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №6. С. 756-762 URL: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/155.pdf>

21. Жидкова Е.Ю. Налоги и налогообложение. – 2-е изд., перероб. и доп. – М. : Эскимо, 2009.

22. Кушнірчук Ю.М. Оптимізація рівня фіскального навантаження з метою економічного забезпечення держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. № 20/11. С. 161-169.

23. Ярова Н.В. Податкове навантаження та його оцінка розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец.08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; Інститут економіки та прогнозування національної академії наук України. Київ, 2010. 21 с.

References:

1. Petty, W. (1993) Treatise on Taxes and Duties. Anthology of Economic Classics. Ekonom [in Russian].

2. Tugan-Baranovsky, M.I. (2003) Fundamentals of political economy. L'viv: LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].

3. Franko, I. (1984) Collection of works: in 50 vols. Vol. 44, book. 1. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

4. Bialystok, V.O. & Ostrivetsky V.I. (2002) Tax burden in Ukrain. *Finansy Ukrayiny* 12., 75-79. [in Ukrainian].

5. Sokolovska, A. (2006) Theoretical principles of determining the tax burden and the level of taxation of the economy *Ekonomika Ukrayiny*, 7, 4-12. [in Ukrainian].

6. Fradynsky, O.A. (2010) The concept of tax burden and approaches to its definition. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, 1. 79-82. [in Ukrainian].

7. Birch, N. Ya. (2008) Tax burden as a separate economic category: theoretical essence and attempts to calculate. *Naukovi pratsi NDFI*, 2 (43), 111–118. [in Ukrainian].

8. Barulin, Yu. M. (2006) Theory and history of taxation: a textbook М.: Ekonomist [in Russian].

9. Levchenko, N.M. (2010) Systematization of methods for assessing the tax burden on business entities. *Stalyy rozvytok ekonomiky*, 6, 270–275 [in Ukrainian].

10. Fuga, K.S. (2015) Influence of tax burden on the activity of enterprises *Problemy ekonomiky, menedzhmentu ta sil's'koyi kooperatsiyi : materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi internetkonferentsiyi*, 396. [in Ukrainian].

11. Godovanets, O.V. & Marshal, T.Ya. (2008) Tax burden: an important factor in the socio-economic strategy of the state. *Ekonomichnyy analiz : zb. nauk. prats' kaf. ekon. analizu Ternop. nats. ekon. un-tu*, 3, 85–89 [in Ukrainian].
12. Yutkina, T.F. (1998) Taxes and taxation: student. M.: INFRA-M [in Russian].
13. Grigorenko VO Influence of tax burden on the financial potential of the territory. *Vseukrayins'kyy naukovy-vyrobnychyy zhurnal «Innovatsiyna ekonomika»*, 1, 120-124 [in Ukrainian].
14. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/cons/2017/> [in Ukrainian].
15. Gross domestic product (at actual prices). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/arh_vvp_kv.html [in Ukrainian].
16. National taxes and fees. URL: <https://m.zir.tax.gov.ua/main/index/ставки> [in Ukrainian].
17. Eurostat database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/data/database> [in Ukrainian].
18. World bank group Paying taxes. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/ukraine>. [in Ukrainian].
19. Paying Taxes. The World Bank Group, PwC. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2020/explorer-tool.html> [in Ukrainian].
20. Novik, O.I.(2015) Interpretation of the concept of "tax burden in domestic and foreign literature. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, 6, 756-762 URL: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/155.pdf> [in Ukrainian].
21. Zhidkova, E.Yu. (2009) Taxes and taxation. M.: Eskimo [in Russian].
22. Kushnirchuk, Y.M. (2010) Optimization of the level of fiscal burden in order to provide economic security to the state. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, 20/11, 161-169 [in Ukrainian].
23. Yarova, N.V. (2010) Tax burden and its assessment of development. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].